

Archeologienota Zaventem Desmedtstraat Verslag van Resultaten

Titel
Archeologienota Zaventem Desmedtstraat: Verslag van Resultaten

Auteur(s)
Niels Schelkens

Erkende archeoloog
2015/00062

BAAC-Projectnummer
2017-0604

Plaats en datum
Gent, 19 april 2017

Reeks en nummer
BAAC Vlaanderen Rapport 494
ISSN 2033-6896

Wettelijk depot
KBR

Inhoud

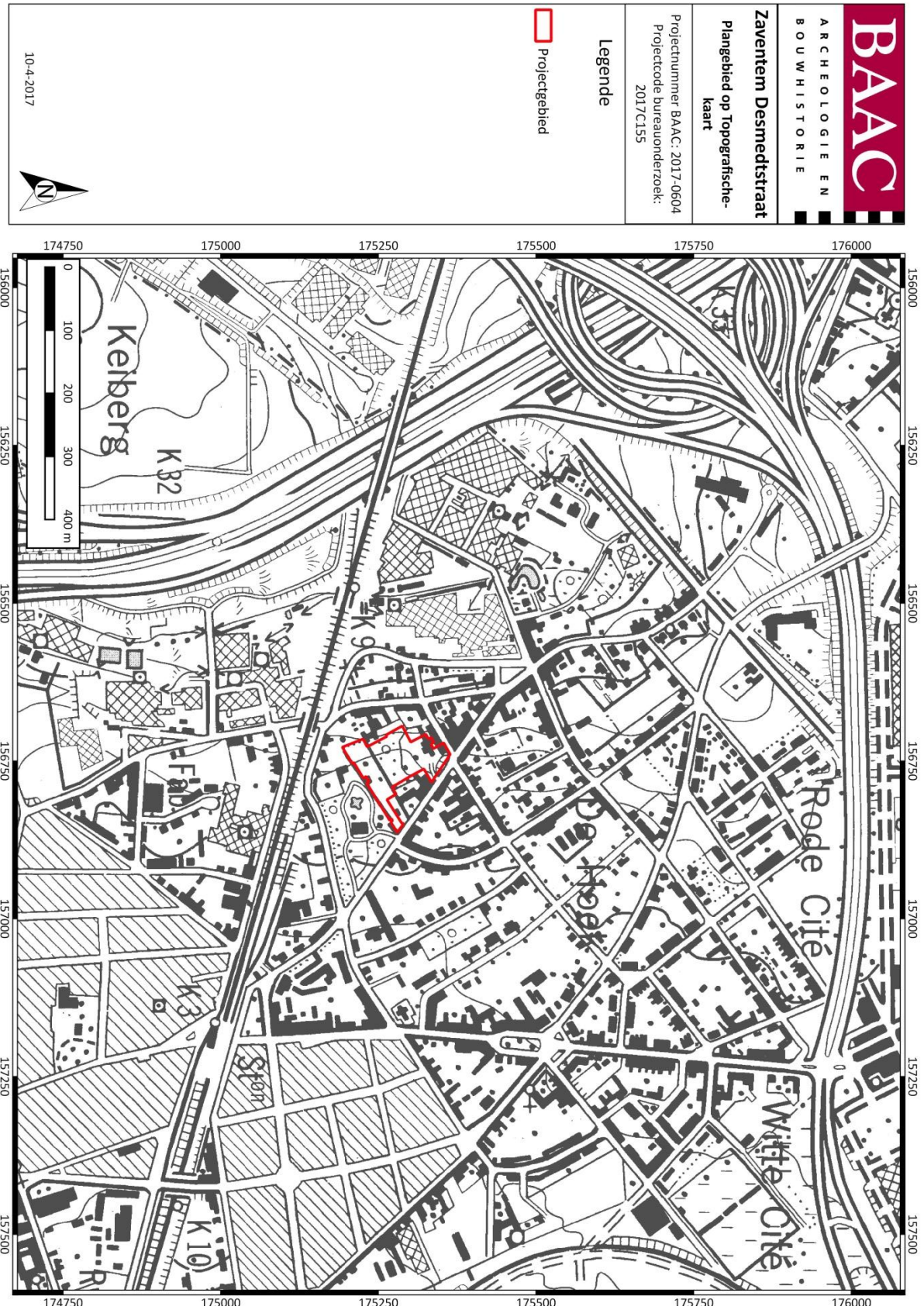
1	Bureauonderzoek.....	1
1.1	Beschrijvend gedeelte	1
1.1.1	Administratieve gegevens	1
1.1.2	Juridisch kader en onderzoekstraject.....	4
1.1.3	Aanleiding	4
1.1.4	Argument beperkte samenstelling	5
1.1.5	Geplande werken en bodemingrepen	5
1.1.6	Gekende verstoringen	8
1.1.7	Randvoorwaarden	10
1.2	Werkwijze en strategie	11
1.2.1	Onderzoeksvragen	11
1.2.2	Heuristiek.....	11
1.3	Assessmentrapport.....	13
1.3.1	Landschappelijk kader	13
1.3.2	Historisch kader	17
1.3.3	Archeologisch kader	25
1.4	Besluit	27
1.4.1	Beantwoording onderzoeksvragen.....	27
1.4.2	Archeologische verwachting, potentieel op kenniswinst en noodzaak verder onderzoek 27	
1.4.3	Samenvatting.....	28
2	Gemotiveerd advies	30
3	Bijlagen	32
3.1	Lijst met figuren	32
3.2	Lijst met tabellen.....	32
3.3	Plannenlijst	32
3.4	Bibliografie	34

1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

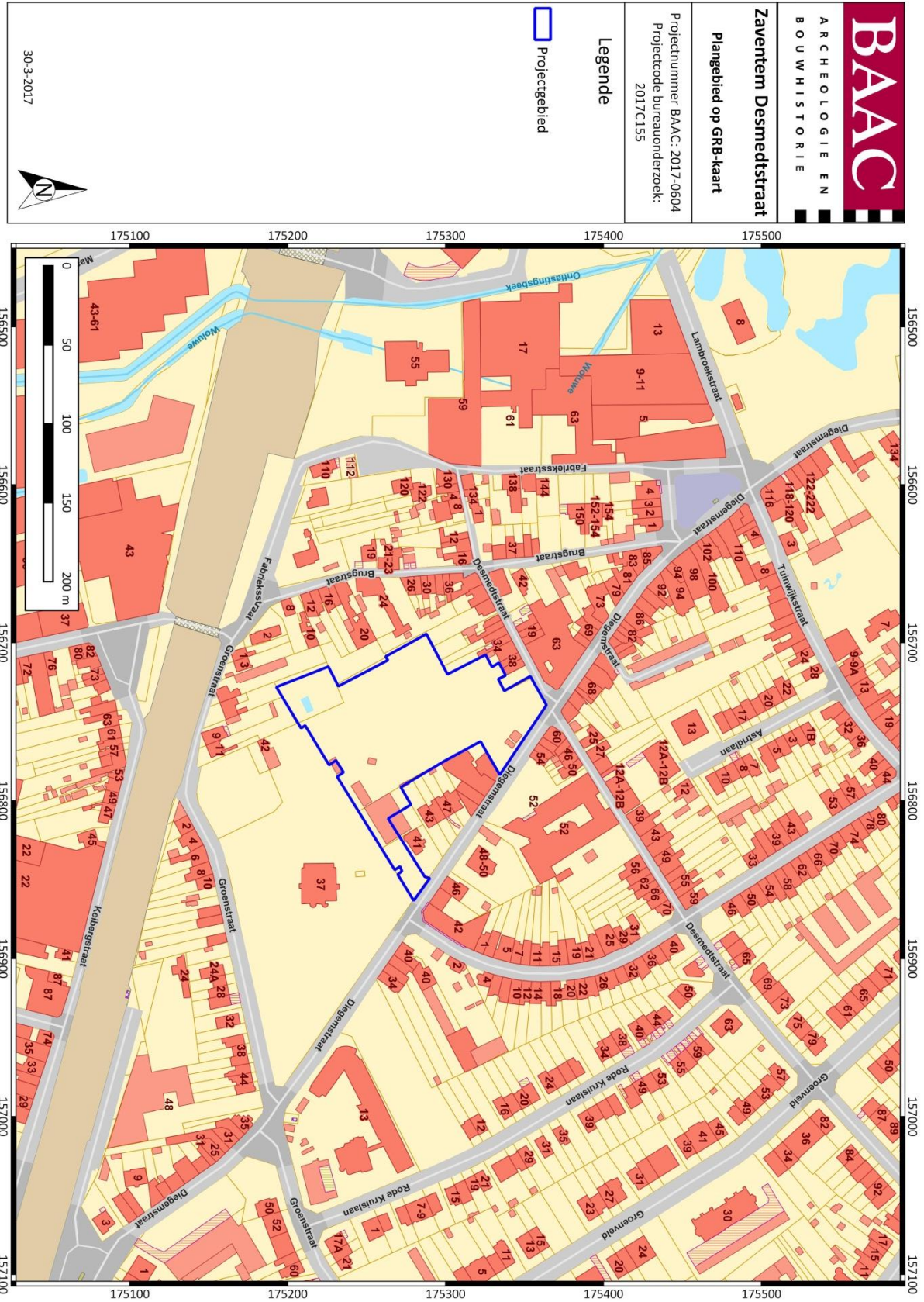
1.1.1 Administratieve gegevens

Naam site:	Zaventem Desmedtstraat		
Ligging:	Desmedtstraat 40, Zaventem, Vlaams-Brabant		
Kadaster:	Zaventem, Afdeling 1, Sectie D, Perceelnummer(s): 224C2, 224B2, 226G2, 216L2		
Lambertcoördinaten (EPSG:31370):	Noordwest:	x: 156739.23	y: 175363.46
	Noordoost:	x: 156862.47	y: 175280.15
	Zuidwest:	x: 156694.38	y: 175287.05
	Zuidoost:	x: 156728.39	y: 175192.90
Projectcode BAAC Vlaanderen bvba:	2017-0604		
Projectcode bureauonderzoek:	2017C155		
Betrokken actoren:	Niels Schelkens, Archeoloog		
Betrokken derden:	Niet van toepassing		

Figuur 1: Plangebied op topografische kaart¹

¹ AGIV 2017a

Figuur 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB)²

² AGIV 2017d

1.1.2 Juridisch kader en onderzoekstraject

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Het doel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen of, indien dit niet kan, het formuleren van maatregelen voor vervolgonderzoek waarbij het erfgoed *ex situ* wordt behouden.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen worden vernietigd, is een archeologisch onderzoek nodig. In eerste instantie wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het plangebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het plangebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het plangebied, kan het aangewezen zijn de gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren te onderzoeken middels een landschappelijk bodemonderzoek, een veldkartering en/of een geofysisch onderzoek. Deze onderzoeken maken alle deel uit van het **vooronderzoek zonder ingreep in de bodem**. Indien op basis van de resultaten van alle nodige facetten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem niet voldoende informatie verzameld kan worden om een onderbouwde uitspraak te doen aangaande de beslissing tot behoud *in situ*, vrijgave of opgraving van het terrein, moet in een volgende fase een vooronderzoek met ingreep in de bodem worden uitgevoerd.

Het doel van het eventueel **vooronderzoek met ingreep in de bodem** is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. De hiervoor aangewezen methoden zijn archeologische boringen, proefputten en/of proefsleuven. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om een eventuele site *in situ* te behouden of, indien dit niet kan, het opstellen van een programma van maatregelen voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen) in de vorm van een opgraving.

1.1.3 Aanleiding

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota met beperkte samenstelling opgemaakt. Op het terrein zal door de initiatiefnemer een nieuwbouw/renovatie van de schooltuin gerealiseerd worden. De geplande werken impliceren aanzienlijke bodemingrepen (waaronder de aanleg van parkeergelegenheid, betonverharding, voetpaden en speelvloeren in EPDM) die qua omvang een directe bedreiging betekenen voor potentieel aanwezig archeologisch erfgoed. Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit een onomkeerbaar informatieverlies.

De totale oppervlakte van het plangebied Zaventem, Desmedtstraat bedraagt ca. 3200 m². Hiervan zal zo'n 1500 m² effectief verstoort worden. Het valt buiten een beschermde archeologische site, ligt

niet in een archeologisch vastgestelde zone en komt niet voor op de kaart met gebieden waarin geen archeologische waarden (meer) te verwachten zijn (GGA, gebieden geen archeologie).³

Toch werden voor het plangebied en de directe omgeving enkel waarden voor ‘beschermde onroerend erfgoed’ opgenomen in het Geoportaal. Zo maakt het projectgebied deel uit van een grotere historische tuin rond het gemeentehuis van circa 3 hectare door samenvoeging van drie afzonderlijke eigendommen. De tuin, ‘park Feldheim’, werd aangelegd rond een in 1896 gebouwde kasteelvilla. Ten noordoosten van het projectgebied zijn vier personeelswoningen opgenomen als bouwkundig erfgoed op basis van eenheidsbebouwing. Deze woningen dateren uit het begin van de 20ste Eeuw, voor wereldoorlog I⁴.

1.1.4 Argument beperkte samenstelling

Na analyse van de geplande bodemingreep, op basis van gekende verstoring binnen het plangebied kan deze bureaustudie aantonen dat geen verdere maatregelen nodig zijn omdat:

- De kans op archeologisch erfgoed zeer gering tot onbestaande is,
- Dit aangetoond werd door eerder archeologisch onderzoek,
- een archeologisch onderzoek op de betrokken terreinen in kwestie nooit zal leiden tot kenniswinst wegens hoge mate van versnippering van het bodemarchief,
- De geplande werken niet dieper in het bodemarchief dringen dan de reeds aanwezige verstoringen en bijgevolg geen erfgoed kunnen beschadigen.

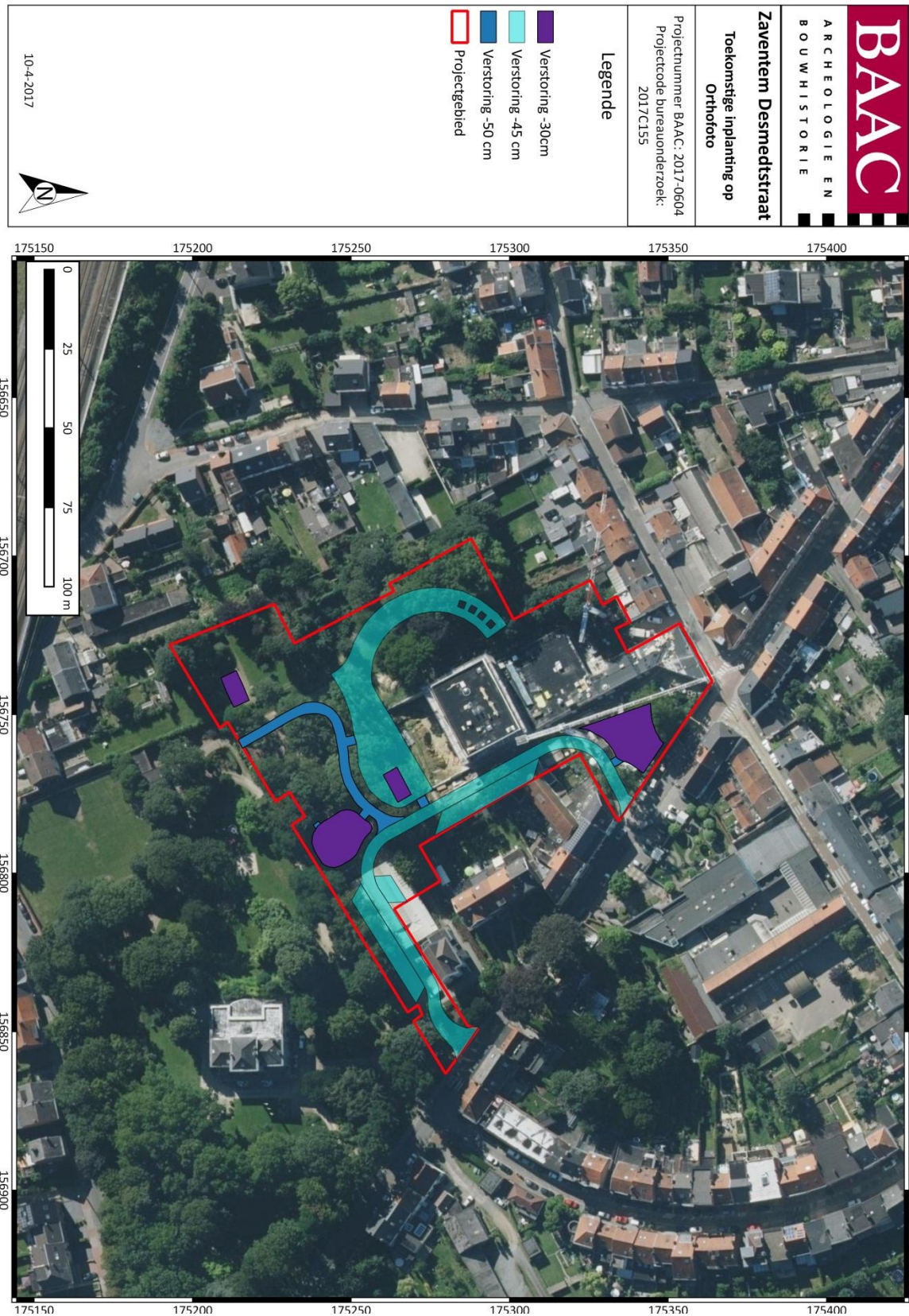
Het bureauonderzoek en de rapportering daarover volstaat bijgevolg in een beperkte invulling.

1.1.5 Geplande werken en bodemingrepen

De opdrachtgever plant op het terrein de aanleg van parkeergelegenheden en tuininfrastructuur. Hierbij worden eventueel in het plangebied aanwezige archeologische waarden onherroepelijk vernietigd. De aard en omvang van de ingrepen worden hieronder beschreven.

³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

Figuur 3: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting⁵ op orthofoto⁶

⁵ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

⁶ AGIV 2017e

Reden van de ingreep:

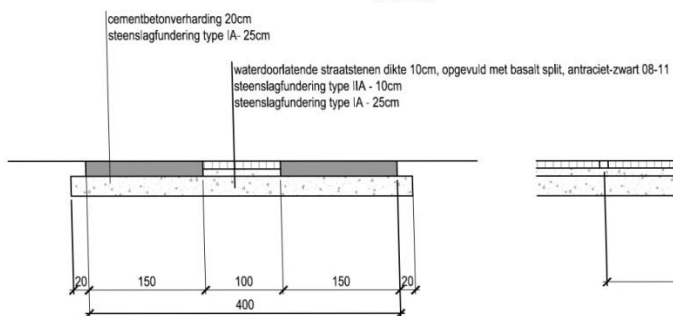
Na de realisatie van het nieuwe schoolgebouw wordt voorzien in parkeermogelijkheden en plant men een herinrichting van het tuingedeelte. In de tuin worden voetpaden en speelvloeren in EPDM aangelegd. De werken zorgen voor verstoring in de bodem met een verscheidenheid in diepte. De diepste verstoring wordt veroorzaakt door de voetwegen, en dringt door tot 50 cm - mv. Daaropvolgend verstoren de betonverharding en de parking tot 45 cm - mv diepte. Minder diepe verstoringen worden veroorzaakt door de gietvloeren in EPDM tot 30 cm - mv diepte.

De opbouw van de verschillende infrastructuurcomponenten bestaat als volgt:

- Voetpaden: opsluitband type ID 3 uit schraal beton: 15 cm; Steenslagfundering type IA: 25 cm; dolomietverharding: 10 cm.
- Betonverharding: steenslagfundering type IA: 25 cm; Steenslagfundering type IIA: 10 cm; Waterdoorlatende straatstenen: 10 cm opgevuld met basalt split antraciet zwart 08-11; steenslagfundering type IA: 25 cm; Cementbetonverharding: 20 cm.
- Parking: steenslagfundering type IA: 25 cm; steenslagfundering type IIA: 10 cm; waterdoorlatende straatstenen: 10 cm / streklaag betonstraatstenen: 10 cm.
- EPDM gietvloer: steenslagfundering type IA: 25cm; Onderlaag van asfaltbeton type ZO: 5 cm; Onderlaag in kunststof waterdoorlatend: 10 mm; toplaag in kunststof waterdoorlatend: 3 mm.

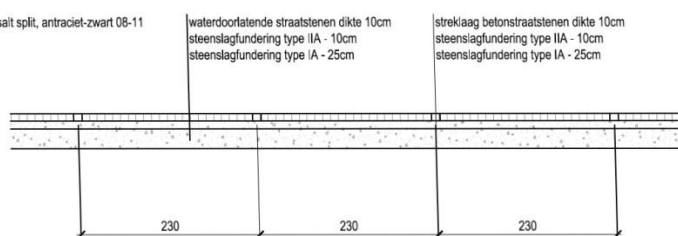
TYPE DWARSPROFIEL BETONVERHARDING

schaal 1/50

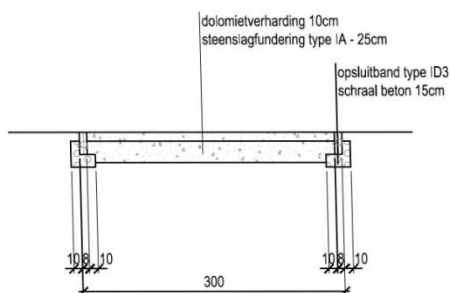
TYPE DWARSPROFIEL PARKING

schaal 1/50

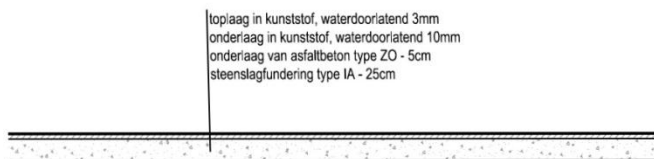
TYPE DWARSPROFIEL VOETWEGEN

schaal 1/50

TYPE DWARSPROFIEL EPDM GIETVLOER

schaal 1/50

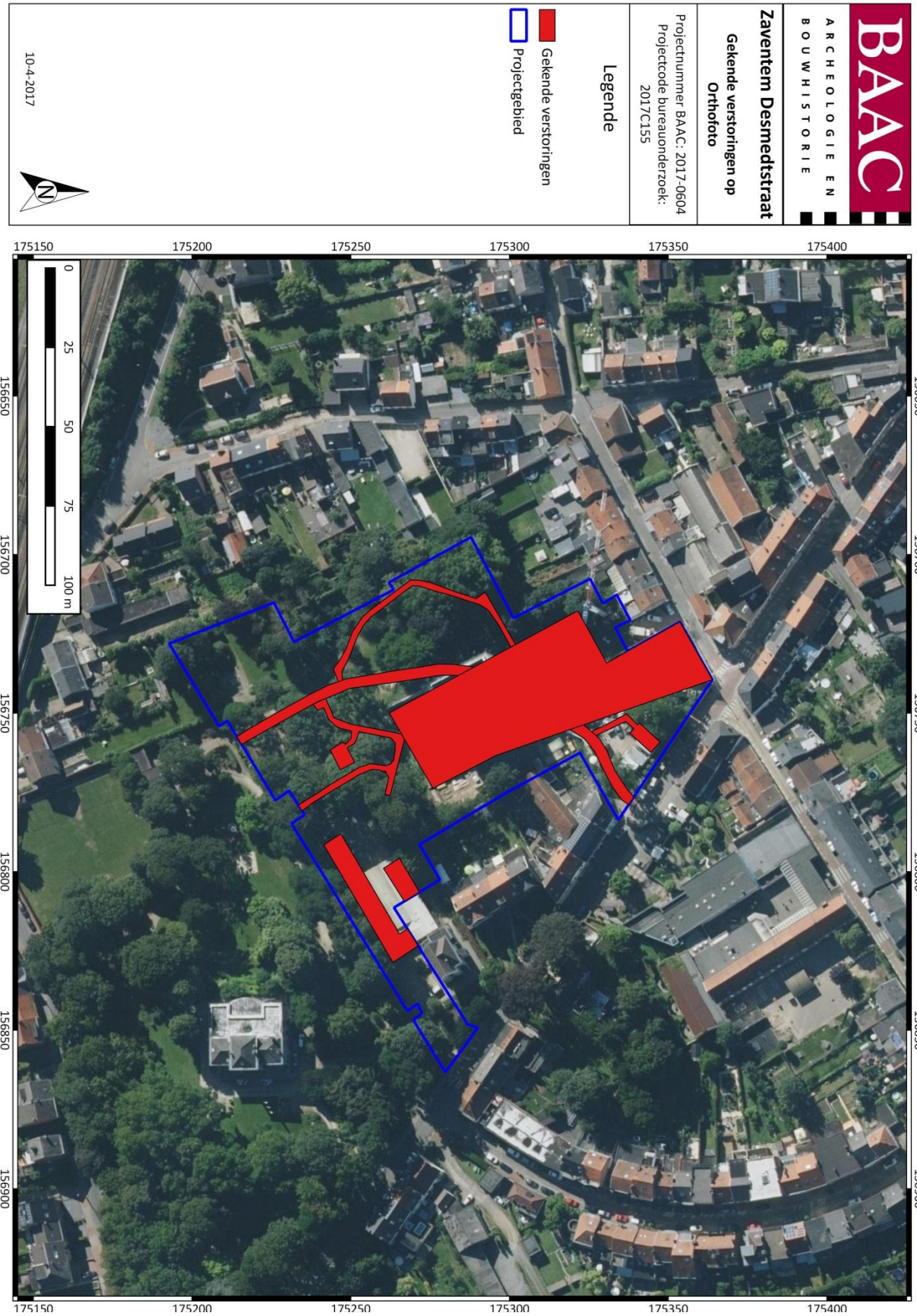

Figuur 4: Doorsnede van de toekomstige inplanting⁷

1.1.6 Gekende verstoringen

Over het hele projectgebied zijn reeds al een tal gekende verstoringen aanwezig. Vooreerst het recent gerealiseerde schoolgebouw. Daarnaast verstoorte de huidige parkinfrastructuur de bodem grondig. Voetpaden, terrassen versnipperen het projectgebied. In het zuidoosten van het terrein bemerken we nog twee gebouwen.

⁷ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

Figuur 5: gekende verstoringen

1.1.7 Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.2 Werkwijze en strategie

Een bureauonderzoek kadert binnen een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder de mogelijk aanwezige archeologische resten wezenlijk aan te tasten. Het bureauonderzoek bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem door de studie van gekende of ontsloten informatiebronnen.

Binnen de opzet van deze archeologienota met beperkte samenstelling wordt enkel ingegaan op een doorslaggevend aspect van de landschappelijke ligging van het onderzoeksterrein, de historische beschrijving of de bespreking van het onderzoeksterrein in zijn archeologisch kader (zie C.G.P.12.5.3.3.). Eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek door Studiebureau Archeologie wijst op een volledig verstoorte situatie voor het projectgebied.

1.2.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen zullen in dit bureauonderzoek behandeld worden:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens en welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Zijn er archeologische waarden aanwezig binnen het onderzoeksterrein?

1.2.2 Heuristiek

Het doel van het bureauonderzoek is de formulering van een archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. Deze verwachting wordt opgesteld op basis van gekende archeologische, historische en geografische bronnen.

Een eerste stap bij het formuleren van een archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is deze te situeren binnen een breder landschappelijk kader. Hierbij wordt beroep gedaan op de gekende geografische en geologische bronnen en kaarten.

Administratieve en geografische kaarten:

- GRB/kadasterkaart
- Topografische kaart
- Orthofoto

De basis van de desktopstudie bestaat verder uit een historische studie van de onderzoekslocatie en zijn directe omgeving. Hierbij wordt de gekende archeologische en historische vakliteratuur over de onmiddellijke omgeving van het plangebied geconsulteerd.

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van

bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19^e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten.

Volgende historische kaarten werden opgezocht en geanalyseerd:

- CAI-kaart
- Ferrariskaart
- Atlas der Buurtwegen
- Poppkaart
- Vandermaelenkaart

De CAI-kaart wordt weergegeven met het grootschalig referentiebestand als onderkaart. De onmiddellijke omgeving rondom wordt op de Ferraris-, Atlas der Buurtwegen, Popp- en Vandermaelenkaart besproken. De beschrijving gebeurde onder meer op basis van de legende uit *België in kaart*.⁸ Indien er een bijzondere locatie op te merken is, wordt deze, indien mogelijk, vernoemd bij naam en uitgebreider beschreven. De historische en archeologische kaarten worden gebruikt om een historisch-archeologische interpretatie van de locatie te bekomen.

Er werden geen externe specialisten betrokken bij dit onderzoek en geen wetenschappelijke advisering ingewonnen bij derden.

⁸ BEYAERT e.a. 2006

1.3 Assessmentrapport

Binnen het assessmentrapport wordt enkel ingegaan op het **archeologisch kader** van het onderzoeksterrein. Wanneer men dit kader (met als **doorslaggevend aspect de bijzonder lage archeologische verwachting** gezien het eerder onderzoek op naburige percelen en recente bouwactiviteiten) confronteert met de krijtlijnen van de toekomstige werken, kan men immers besluiten dat verder onderzoek met zekerheid niet zal leiden tot nuttige kenniswinst.

1.3.1 Landschappelijk kader

Hieronder volgt een overzicht van het grondgebruik en de aardkundige en fysisch-geografische gegevens van het plangebied.

Topografische situering

De exacte locatie van het plangebied is weergegeven op Figuur 1. Het plangebied Zaventem Desmedtstraat is gelegen ten noordwesten van het centrum van Zaventem. Het plangebied is in de nabije omgeving van de luchthaven die zich situeert in het noorden en het oosten van het onderzoeksgebied. In zuidelijke richting bevindt zich de spoorlijn met station. Ten westen van het plangebied bevindt zich de E40. Het plangebied bevindt zich in verstedelijkt gebied en wordt omgeven door verschillende straten en woonwijken. Zo omsluiten de Desmedtstraat, Alex Feldheimstraat en de Diegemstraat het projectgebied.

De omgeving rond het projectgebied bevindt zich volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) tussen 35 en 36 m + TAW. Dit kleine verschil wijst op een relatief vlak terreinreliëf.⁹

Bodem

Naar aanleiding van de bouw van het schoolgebouw werd in 2013 werd het terrein reeds onderworpen aan een vooronderzoek met ingreep in de bodem. Dit onderzoek werd uitgevoerd door Studiebureau Archeologie. Er werden vijf profielputten aangelegd verspreid over het terrein waar nu het nieuwe schoolgebouw staat. Alle profielputten vertoonden tekenen ten gevolge van het proces van ontginning en latere vergravingen in de bovenste horizonten. De bodemopbouw van het referentieprofiel vertoont een bovenste horizont van een gelaagde en volledig vergraven A-horizont. Deze gelaagde horizont van 50 cm dik is het gevolg van het terug leggen van de teelaarde na de opvulling van een uitgeputte ontginningsput. Hierdoor kon deze plaats opnieuw gebruikt worden voor landbouwdoeleinden. Onder deze bovenste horizont is een opvullingspakket aanwezig van kalkrijk zand met losse kalkzandsteenbrokken en lenzen van bruin, meer organisch zand. De kalkzandsteenbrokken zijn ontginningsafval en het enige restant van de kalkzandsteenbanken die ontgonnen zijn geweest. Het kalkrijke zand is het tertiaire sediment waarin deze kalkzandsteenbanken aanwezig waren. De bruine, meer organische lenzen zijn afkomstig van de resten van de quartaire bodem¹⁰. Uit de andere profielen blijkt dat deze ontginning zich voltrokken heeft over het hele terrein.

Op de bodemkaart is het projectgebied gekarteerd als Antropogene of kunstmatige bodem, dit impliceert dat de kans op vergraving en menselijk ingrijpen zeer hoog is¹¹.

⁹ AGIV 2017b

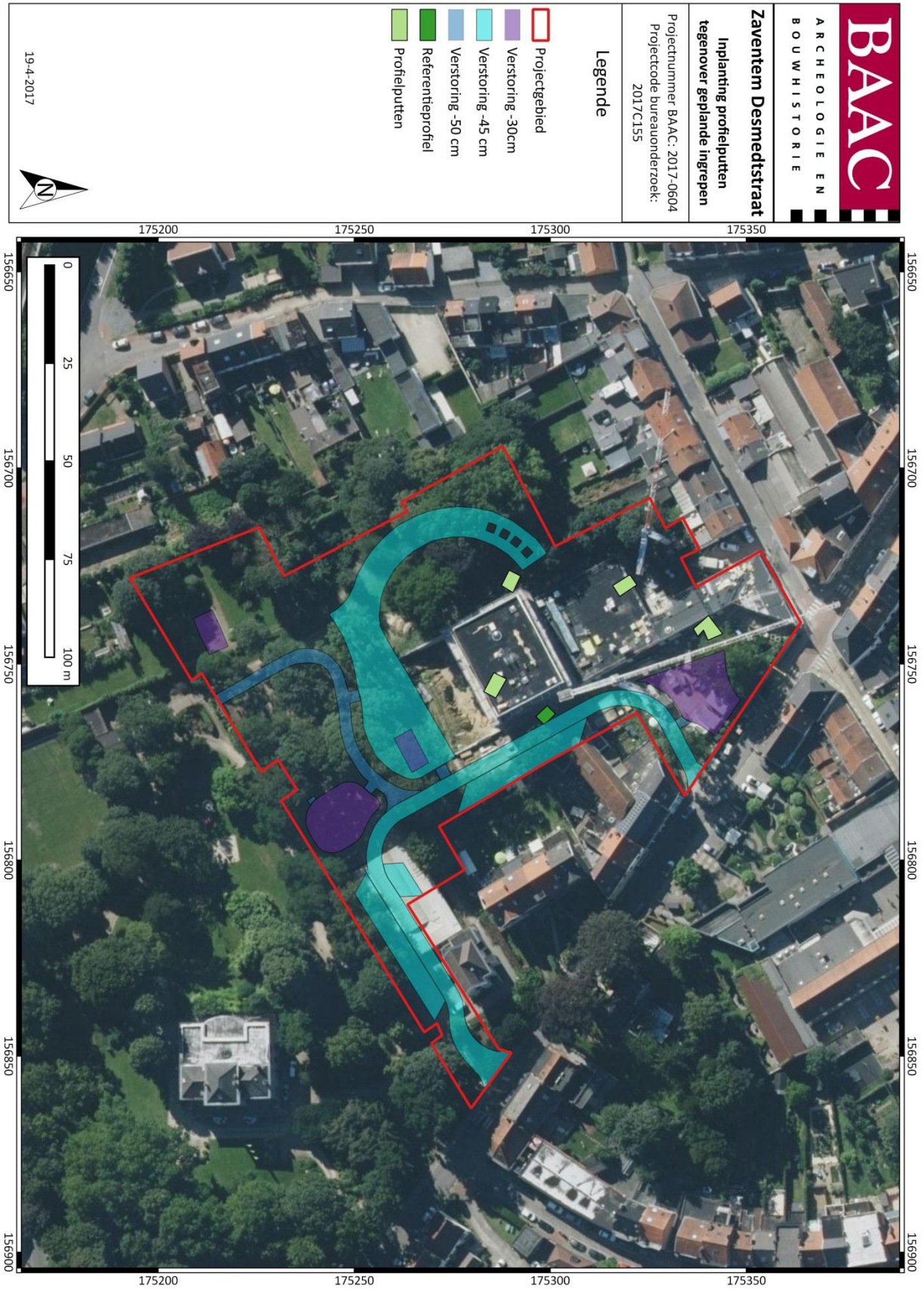
¹⁰ Yperman & Smeets 2013, 15.

¹¹ DOV VLAANDEREN 2017a

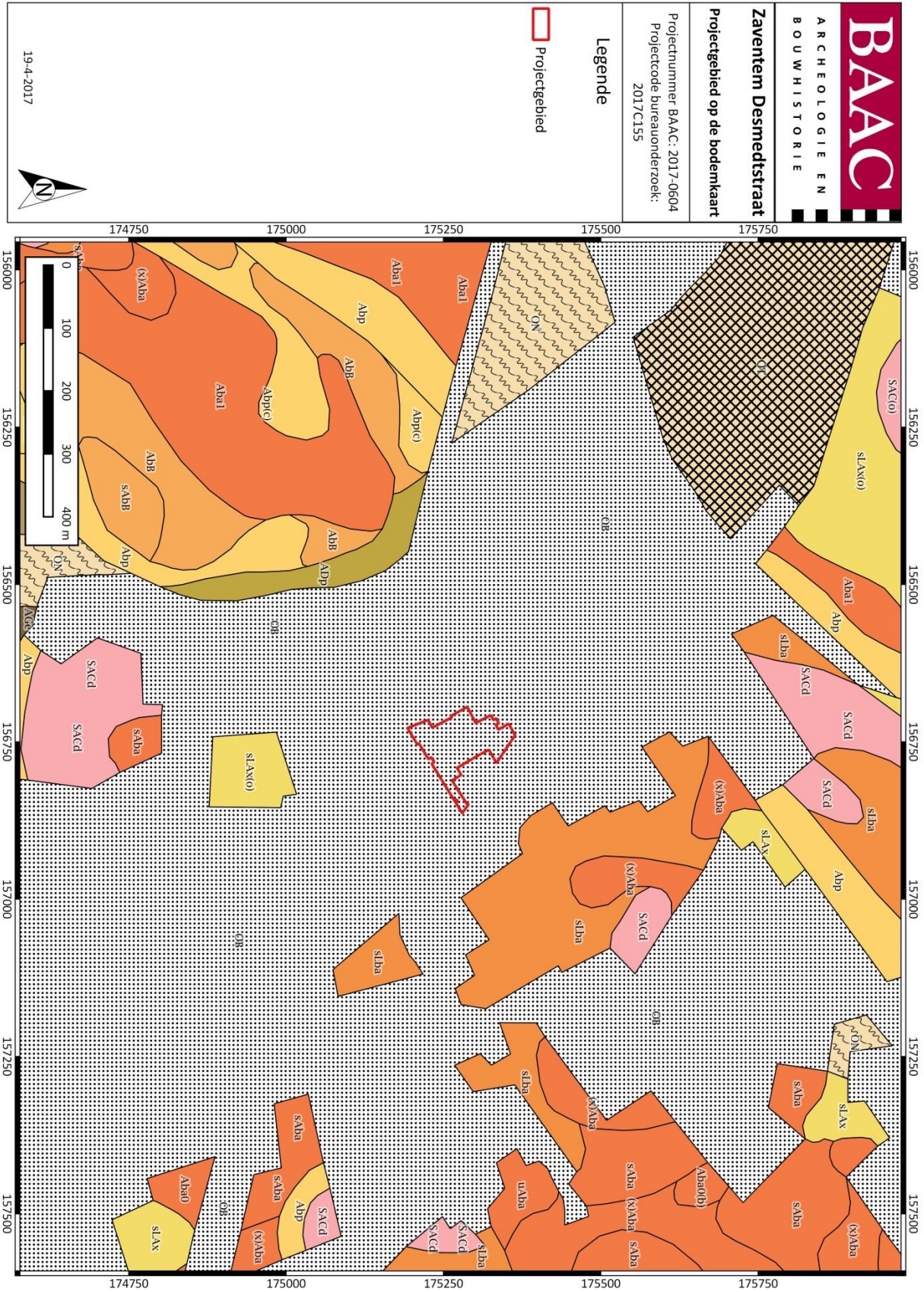

Figuur 6: Bodemprofiel¹²

¹² Yperman & Smeets 2013, 16.

Figuur 7: inplanting van de profielputten ten opzichte van geplande ingrepen.

Figuur 8: projectgebied op de bodemkaart

1.3.2 Historisch kader

Archeologische vondsten verwijzen naar menselijke aanwezigheid in Zaventem vanaf het neolithicum en de Romeinse periode. Zo werden diverse artefacten gevonden in de toenmalige Kattenstraat, nu Marktstraat, de omgeving van de Hoogstraat en de Kerkkring, die verwijzen naar het neolithicum.

De literatuur, die zich beroept op archivalia verwijst naar de ontdekking in het begin van de 16de eeuw van een Gallo-Romeins graf of tumulus; betreffende de juiste ligging van de tumulus lopen de meningen sterk uiteen. Baron Emile De Munck, archeoloog en voorzitter van de Société d'Archéologie de Bruxelles, vond Romeinse grondvesten, een haard en andere sporen ongeveer 200 m ten noordoosten van de Duivelsput, een bron in de vallei van de Kleinebeek op de Kouter¹³.

De oudst bekende schrijfwijze van Zaventem is Saventa (1117); over de juiste betekenis bestaan er diverse hypothesen; mogelijke verklaringen zijn volgens J. Lauwers een verwijzing naar het zeven poelen die in de middeleeuwen nog bestonden of een verwijzing naar poelen in een zavelachtige (zandige) omgeving; anderen zien in Zaventem een vervorming van 'zeven tommen' of 'zaaivelden'.

Rond de 10de eeuw was Zaventem in handen van de abdij van Nijvel. De dorpskom ontstond nabij de Kleinebeek, op de kruising van twee belangrijke verbindingswegen: de verbinding tussen Vilvoorde en Tervuren (van noord naar zuid) enerzijds en de verbinding tussen Brussel en Erps (van west naar oost) anderzijds. De kerk lag centraal en gaf aanleiding tot het ontstaan van een typisch rondorp. Er zijn verschillende hypothesen betreffende de ligging van de 'borcht'; lokale historici spreken van twee borchten: één in de omgeving van de huidige 'Uilentoren' en de andere bij de 'Ursulevijver' (de huidige vijver in het Centrumpark), maar alle veronderstellen zij een ligging buiten de dorpskom; er is dus geen sprake van een villa- of borchtkerk, maar van een vicuskerk. Voor het ontstaan van de kerk verwijst J. Verbesselt naar de patroonheilige Sint-Martinus, die doorgaans tot de oudste kerkpatronen behoort; hij plaatst het ontstaan van de parochie dan ook vóór de 9de eeuw. Op het einde van de 9de eeuw werd de kerk een personaatskerk van de abdij van Nijvel. In 1147 werd het personaatsrecht overgedragen aan het bisdom Kamerijk. Tot 1559 bleef de parochie afhankelijk van dit bisdom, nadien van het aartsbisdom Mechelen¹⁴.

In de periode 1112-1122 was Lambertus de Craynhem heer van Zaventem. Belangrijke grondbezitters op dat ogenblik waren onder meer de abdij van Vorst en de abdij van Kortenbergh. Na tijdelijk in het bezit geweest te zijn van de familie de Wanghe kreeg ridder Hendrik van der Meeren de heerlijkheid Zaventem in zijn bezit; in 1381 werd hij als heer van Zaventem erkend; het geslacht van der Meeren bleef eigenaar tot 1605

In 1605 werd Ferdinand de Boisschot (1560-1649) dorpsheer van Zaventem. Hij studeerde rechten in Leuven en werd in 1594 door Filips II aangesteld als rechter inzake geldzaken in het leger. In 1607 werd hij raadsheer bij de Geheime Raad en in 1626 kanselier van Brabant. In 1621 werd hij tot baron verheven en werd Zaventem een baronie, die naderhand werd uitgebreid met Nossegem, Sterrebeek en (Sint-Stevens-)Woluwe. Het geslacht de Boisschot bleef eigenaar tot de Franse Revolutie.

Ten noordoosten van Zaventem lag oorspronkelijk het Saventerlo, een groot bosrijk domein dat zich uitstreckte over Zaventem, Nossegem, Melsbroek, Steenokkerzeel, Machelen en Diegem. Het maakte deel uit van de jachtwarande van de hertogen van Brabant. De ontbossing van dit gebied vond grotendeels plaats in de 17de eeuw¹⁵.

Op de Ferrariskaart van 1771-1777 wordt Zaventem weergegeven als een langgerekte woonkern rond de kerk tussen de Hoogstraat ten noorden en de Kleinebeek ten zuiden met een reeks vijvers

¹³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

¹⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

¹⁵ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

ten zuiden ervan, evenals het Hof ter Meeren en deHoeve Van Ophem. Een kleinere woonkern, hier min of meer bij aansluitend ten oosten, ligt op het Imbroek. In het westen wordt de gemeente van zuid naar noord doorsneden door de Woluwe met duidelijke inplanting van de zeven watermolens, waaronder twee papiermolens en een 'moulin à poudre'. Dit gebied werd Nederwoluwe genoemd en zal zich later ontwikkelen tot industriële zone. Ook het hertogelijk jachtdomein Saventerlo ten noordoosten van de dorpskern is ondanks de grootschalige ontbossing in de loop van de 17de eeuw nog weergegeven; in het zuiden van het domein ligt het 'Bois de Bruyere', op dat ogenblik één van de weinige nog resterende bospercelen; de rest was volledig omgevormd tot akkers en velden. De in het begin van de 18de eeuw aangelegde Leuvensesteenweg lag een eind ten zuiden van de toenmalige dorpskern en kende op dat ogenblik nog geen bebouwing. Deze toestand bleef in de 19de eeuw nog lange tijd nagenoeg ongewijzigd, zie de Vandermaelenkaart (1836), de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) en de Poppkaart (circa 1860). Zaventem was eeuwenlang hoofdzetel van de schepenbank die al bestond vanaf het begin van de 12de eeuw¹⁶.

Ofschoon Zaventem tot ver in de 19de eeuw hoofdzakelijk een landbouwgemeente was, vinden de industriële activiteiten hun oorsprong in een ver verleden; zeker vanaf het begin van de 13de eeuw, werden er immers diverse watermolens opgericht op de Woluwe die later voornamelijk zouden omgebouwd worden tot papierfabrieken. Oorspronkelijk had de Woluwe te Zaventem een bochtig verloop zodat de waterenergie moeilijk kon gebruikt worden. In opdracht van Godfried, hertog van Brabant werd de loop in 1208 gewijzigd en sterk verhoogd om de watermolens van voldoende water te voorzien. Mettertijd kende Zaventem zeven watermolens op de Woluwe en één op de Kleinebeek. Het is vooral vanaf de 18de eeuw dat Zaventem zich geleidelijk zal ontwikkelen van een landbouwgemeenschap naar een industriële gemeente. In deze context is het belangrijk de aanleg van de Leuvensesteenweg in de periode 1705-1710 te vermelden als rechtstreekse verbinding tussen Brussel en Leuven. Vanaf 1850 werd de industrialisatie nog bevorderd door de ontwikkeling van stoommachines, dit alles in het nadeel van de landbouwactiviteiten. Ten gevolge hiervan zullen naar het einde van de 19de eeuw de grote pachthoven geleidelijk uit het straatbeeld verdwijnen en kwamen arbeiderswoningen in de plaats. Van revolutionaire betekenis in de 19de eeuw was ook de aanleg van de spoorlijn Brussel-Leuven, ingehuldigd in 1866, waardoor Zaventem in twee delen werd gesneden¹⁷.

Naast het werk in de plaatselijke steengroeven was een belangrijke rol weggelegd voor de papierindustrie, ontstaan uit de watermolens op de Woluwe: in 1837 werden er vijf papiermolens of -fabrieken geteld; deze proto-industriële molens werden in de loop van de tweede helft van de 19de eeuw gemechaniseerd en gemoderniseerd. Tijdens het interbellum zou de hele papiernijverheid in Zaventem langzaam weggewijnen. Daarnaast was het in Zaventem vooral de ledernijverheid die opgang maakte. Het was vooral de bedoeling om huiden te looien, te verven en om te vormen tot leder. In 1906 kwam de later wereldberoemde autofabriek Excelsior de industriële bedrijvigheid verder uitbreiden; aan de basis hiervan lag het bedrijf Belgica aan de Keibergstraat dat vanaf 1895 vouwfietsen vervaardigde voor het Belgische leger. Na de Tweede Wereldoorlog sloten de grote fabrieken geleidelijk hun deuren vooral ten gevolge van een gebrek aan kapitaal voor vernieuwing en door de toenemende buitenlandse concurrentie¹⁸.

De inplanting van de luchthaven in 1958 op de plaats van het vroegere Saventerlo was van cruciaal belang voor de verdere ontwikkeling van Zaventem; er ontstond daardoor immers een sterke toename van de werkgelegenheid.

De oudste bruikbare cartografische bron voor plangebied Zaventem Desmedtstraat is de Ferrariskaart.

¹⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

¹⁷ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

¹⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

Ferrariskaart (1771-1778)

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van Joseph de Ferraris, een generaal bij de Oostenrijkse artillerie en veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied.¹⁹

Op de Ferrariskaart is te zien dat het plangebied bestaat uit akkerland waar geen structuren aanwezig zijn. Wel zijn er bewoningskernen op te merken ten zuiden en het westen van het plangebied die in verbinding met elkaar staan door een wegennet.

¹⁹ KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2017

Figuur 9: Plangebied op de Ferrariskaart²⁰

²⁰ GEOPUNT 2017b

Vandermaelenkaart (1846-1854)

Een volgende bron zijn de Vandermaelenkaarten, die gemaakt zijn door Philippe Vandermaelen. Zijn gedetailleerde (schaal 1:20.000) *Carte topographique de la Belgique* is tussen 1846 en 1854 gemaakt en bestaat uit 250 folio's.²¹

Er is weinig verandering te bemerken voor het projectgebied. Wel lijken er enkele wegen bijgekomen te zijn. Zo ook de straat waaraan het projectgebied gelegen is.

²¹ GEOPUNT 2017f

Figuur 10: Plangebied op de Vandermaelenkaart²²

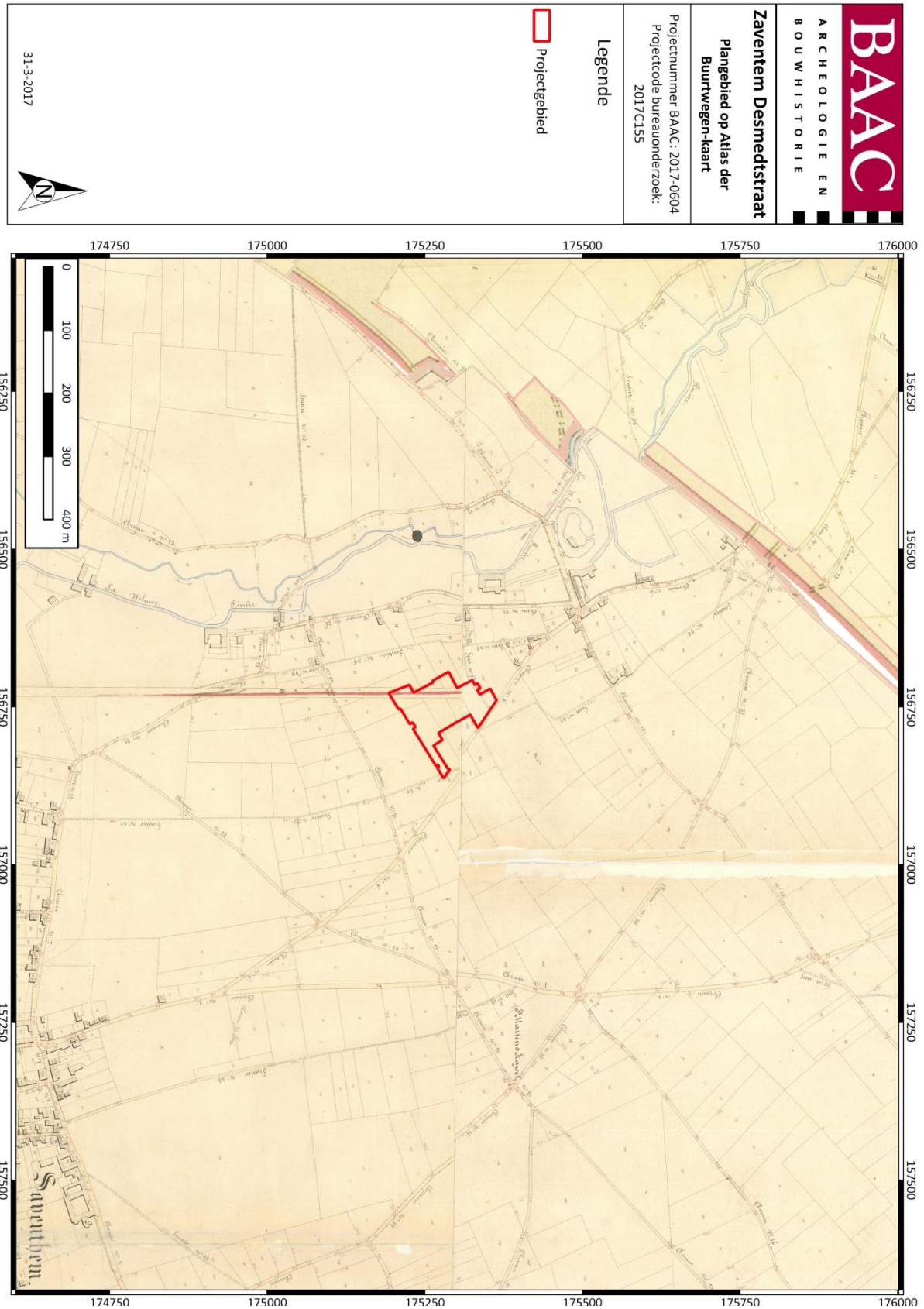
²² GEOPUNT 2017c

Atlas der Buurtwegen (1843-1845)

Een andere 19de-eeuwse kadasterkaart is de Atlas der Buurtwegen. Deze atlas werd opgemaakt in opdracht van de wetgever en had als doel om ondubbelzinnig aan te duiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.²³

Er zijn geen noemenswaardige veranderingen ten opzicht van de Vandermaelenkaart op te merken. Toch is af te leiden uit deze kaart dat de straat aan het projectgebied met name de Desmedtlaan reeds een openbaar karakter kende. Aangezien na analyse van de Popp kaart geen kwalitatieve toevoegingen konden aangebracht worden wordt deze niet verder behandeld in deze archeologienota.

²³ GEOPUNT 2017e

Figuur 11: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen²⁴

²⁴ GEOPUNT 2017a

1.3.3 Archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt ons om een inschatting te maken over het archeologisch potentieel van het plangebied.

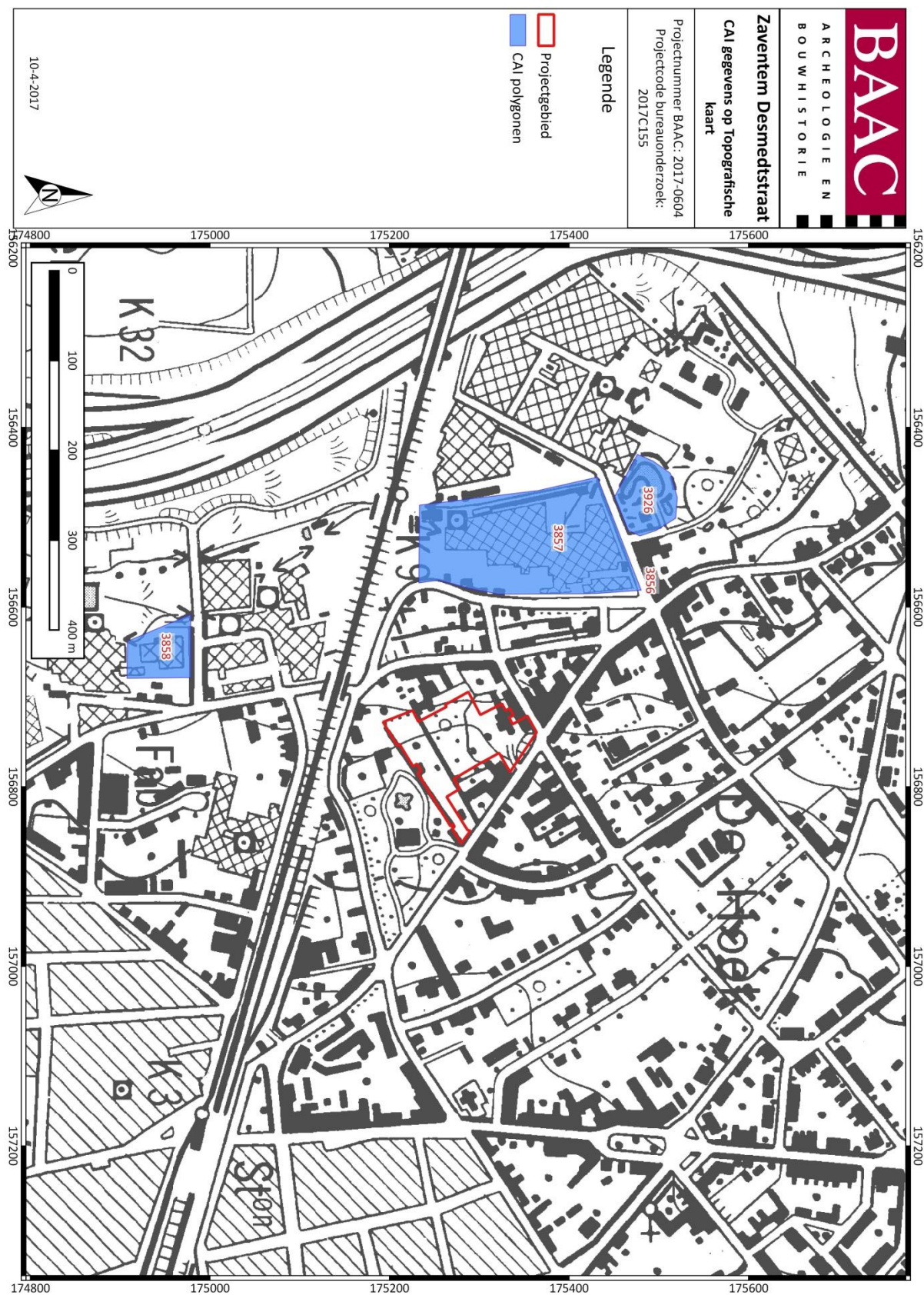
Rondom het projectgebied werden een aantal meldingen teruggevonden (Tabel 1).

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.²⁵

CAI-NUMMER	OMSCHRIJVING
3926	WALGRACHTSITE (BORCHT)
3856	WATERMOLEN: HEILIGEGEESTMOLEN
3857	WATERMOLEN: RATTENMOLEN
3858	WATERMOLEN: MOLEN VAN GESTEL

In het kader van de recent gerealiseerde bouw van het schoolgebouw werd het terrein reeds onderworpen aan een vooronderzoek uitgevoerd door Studiebureau Archeologie. Hierbij werd één noemenswaardig spoor teruggevonden namelijk een funderingsmuur van een pand uit een recent verleden. In totaal werden 5 profielputten aangelegd. Er werden geen proefsleuven aangelegd aangezien alle profielputten een volledige verstoring weergaven. Het volledige terrein kan hierdoor beschouwd worden als zijnde ontgonnen en verstoord, waardoor sleuven geen archeologisch relevante sporen aan het licht zouden brengen aangezien deze reeds verstoord waren door de ontginning.

²⁵ CAI 2017

Figuur 12: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart²⁶

²⁶ CAI 2017

1.4 Besluit

1.4.1 Beantwoording onderzoeksvragen

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens en welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?

Het archeologisch potentieel wordt bepaald door recente verstoringen. Het plangebied werd namelijk reeds aanzienlijk verstoort door de bouw van het schoolgebouw en door de huidige parkinfrastructuur. Het vooronderzoek uitgevoerd door Studiebureau Archeologie bracht een funderingsmuur aan het licht van een pand uit een recent verleden. Historisch kaartmateriaal leert ons dat het projectgebied toen gebruikt werd als akkerland.

- Wat is de impact van de geplande werken?

De impact van de geplande werken is laag wegens de beperkte oppervlakte en diepte van de verstoringen.

- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?

De bodemopbouw vertoont een bovenste horizont van een gelaagde en volledig vergraven A-horizont. Onder deze bovenste horizont is een opvullingspakket aanwezig van kalkrijk zand met losse kalkzandsteenbrokken en lenzen van bruin, meer organisch zand. De kalkzandsteenbrokken zijn ontginningsafval en het enige restant van de kalkzandsteenbanken die ontgonnen zijn geweest. Het kalkrijke zand is het tertiaire sediment waarin deze kalkzandsteenbanken aanwezig waren. De bruine, meer organische lenzen zijn afkomstig van de resten van de quartaire bodem.

- Zijn er archeologische waarden aanwezig binnen het onderzoeksterrein?

Een funderingsmuur die reeds onderzocht werd tijdens het vooronderzoek, verder zijn geen archeologische waarden gekend.

1.4.2 Archeologische verwachting, potentieel op kenniswinst en noodzaak verder onderzoek

De archeologische verwachting voor dit projectgebied is eerder zeer laag tot afwezig te noemen. Door het uitgevoerde onderzoek kan met zekerheid gesteld worden dat er geen archeologische site aanwezig is. Uit historische kaarten blijkt dat het projectgebied gebruikt werd als akkerland. Toch geeft dit geen uitsluitsel voor de oudere periodes, echter de afwezigheid van sporen uit deze periodes en de aanwezigheid van vergravingen tijdens het vooronderzoek maken de kans op een archeologische nihil. Daar het projectgebied op de bodemkaart gekarteerd is als antropogene bodem verhoogt de kans op vergraving, wat bevestigd werd tijdens het vooronderzoek. Daarnaast zorgen de gekende verstoringen door de huidige parkinfrastructuur en het recent gerealiseerde schoolgebouw voor een versnippering van het bodemarchief. Wat dan weer nefaste gevolgen met zich meedraagt voor het potentieel op kenniswinst. Alle bovenstaande argumenten in acht genomen moet eveneens rekening gehouden worden dat de geplande werken niet dieper in de bodem dringen dan de reeds aanwezige verstoringen.

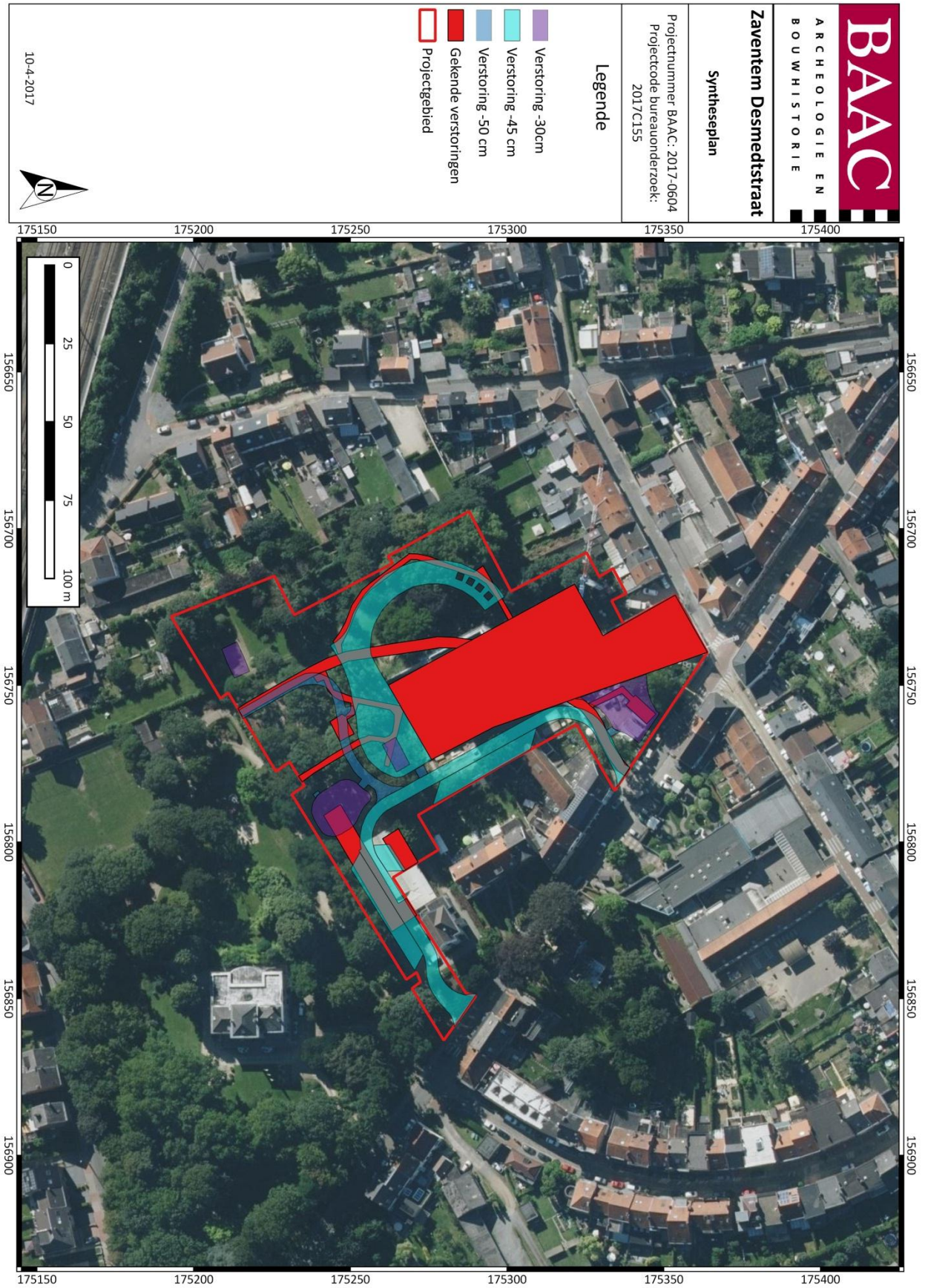
Na een beperkte bureaustudie waarbinnen historische, cartografische en bodemkundige bronnen grondig werden onderzocht en teruggekoppeld aan het hedendaagse terreingebruik en de bouwplannen van het plangebied, stelt BAAC Vlaanderen vast dat op heden voldoende informatie gegenereerd is om te stellen dat het potentieel op kennisvermeerdering onbestaande is. BAAC Vlaanderen raadt dan ook geen verder archeologisch onderzoek onder gelijk welke vorm aan.

1.4.3 Samenvatting

Naar aanleiding van de aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning voor een terrein gelegen aan de Desmedtstraat te Zaventem heeft BAAC Vlaanderen een archeologienota opgesteld. Er werd enkel een bureauonderzoek uitgevoerd. Men plant binnen het plangebied de aanleg van een nieuwe tuininfrastructuur behorende tot het recent gerealiseerde schoolgebouw. Eveneens wordt in nieuwe parkeergelegenheden voorzien.

Bij de uitgevoerde bureaustudie werden de nodige bronnen geraadpleegd, het hedendaagse terreingebruik bepaald, de verstoring die plaatsvond in het verleden en de geplande ingrepen in rekening gebracht. BAAC Vlaanderen stelt vast dat tot op heden voldoende informatie gegenereerd is om de afwezigheid van een archeologische site binnen de geplande ingrepen afdoende te staven.

De bodem van het plangebied is reeds aanzienlijk verstoord door de vergravingen in het verleden. Daarnaast zorgt de huidige parkinfrastructuur voor een versnippering van het bodemarchief zoals zichtbaar op onderstaand syntheseplan. Eerder archeologisch onderzoek op het projectgebied uitgevoerd door Studiebureau Archeologie brachten geen noemenswaardige archeologische waarden naar voor. Dit gerealiseerd onderzoek vormt de hoofdpijler in de argumentatie inzake de keuze voor een archeologienota met beperkte samenstelling. BAAC Vlaanderen acht verder archeologisch vooronderzoek of enige vorm van archeologische opgraving dan ook niet nodig, noch nuttig, zoals vermeld in het programma van maatregelen.

Figuur 13: Syntheseplan

2 Gemotiveerd advies

Afwezigheid van een archeologische site:

Gezien de opzet van de *Archeologienota met Beperkte Samenstelling* werden binnen het onderzoeksterrein geen concrete archeologische sites of ensembles vastgesteld. Wel kan aan de hand van archeologische gegevens en onderzoek in de omgeving en cartografische bronnen tonen aan dat de aanwezigheid van relevante en waardevolle archeologische sites of ensembles uitgesloten kan worden. Net om die reden werd het grootste deel van het onderzoeksterrein reeds op de kaart *Gebieden Geen Archeologie*. In onderstaande paragraaf worden de indicatoren voor deze bijzonder lage archeologische verwachting gesynthetiseerd.

Het onderzoeksterrein wordt globaal een bijzonder lage archeologische verwachting toegedicht. Voor het opstellen van deze verwachting kan men naar volgende elementen verwijzen:

- Archeologische kennis over de omgeving: het onderzoeksterrein werd reeds onderworpen aan een archeologisch onderzoek. Dit bracht echter geen noemenswaardige archeologische sporen aan het licht.
- Historische cartografische bronnen plaatsen het onderzoeksterrein in voormalig akkerland. Na analyse van de verschillende cartografische bronnen blijkt dat deze invulling niet veranderd voor de periodes waarover deze bronnen informatie verschaffen.
- Op de bodemkaart wordt het onderzoeksterrein als *OB (bebouwde gronden)* gekarteerd. Tijdens het proefputtenonderzoek werd vastgesteld dat het terrein inderdaad bijzonder zwaar getroffen was door recente graafwerken. Het ligt binnen de lijn van de verwachting – gezien dezelfde bodemkartering – dat dit ook voor het aanliggende terrein voor de geplande werken het geval is.
- De verstoringen door deze vergravingen dieper gaan dan de verstoringen van de geplande werken. De maximale verstoringdiepte is vastgesteld op 50 cm. Uit bodemkundig onderzoek blijkt dat onder de vergraven A-horizont (50 cm dik) een opvullingspakket ligt van kalkrijk zand met losse kalkzandsteenbrokken en lenzen van bruin, meer organisch zand. De kalkzandsteenbrokken zijn ontginningsafval en het enige restant van de kalkzandsteenbanken die ontgonnen zijn geweest.
- De huidige parkinfrastructuur zorgt voor een extra verstoringfactor in het alreeds zwaar verstoorde bodemarchief.

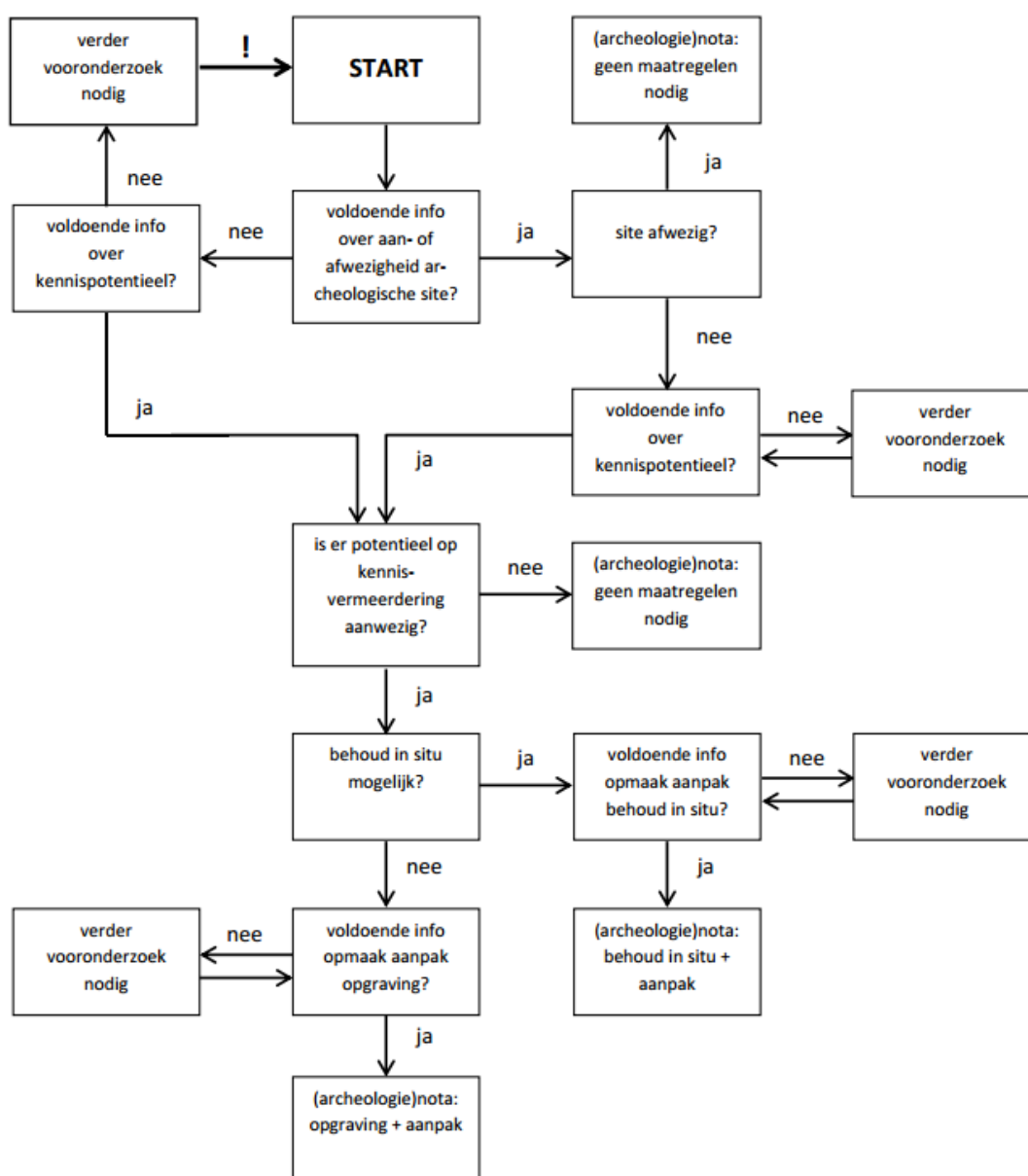
Impactbepaling:

Ondanks de bijzonder lage archeologische verwachting, is het bij een impactbepaling essentieel deze verwachting te confronteren met de geplande graafwerken.

- Hier kan eenvoudig bepaald worden dat de geplande werken geen impact zullen hebben op eventuele archeologische resten, aangezien slechts gegraven zal worden tot een maximale diepte van 50 cm in een bodem die tot een diepere diepte volledig is verstoort.

Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek:

Binnen de archeologische verwachting werd reeds aangetoond dat er zich naar alle verwachting geen waardevolle archeologische sites of ensembles binnen het bodemarchief bevinden. Daarnaast brengen de krijtlijnen van dit onderzoek – de technische kenmerken van de bodemingrepen – met zekerheid een zeer lage complexwaarde van verder onderzoek met zich mee. **Al deze elementen in beschouwing genomen, kan met zekerheid worden aangetoond dat verder archeologisch onderzoek naar aanleiding van de voorgelegde stedenbouwkundige vergunningsaanvraag niet tot nuttige kenniswinst zal leiden.** Volgens de beslissingsboom C.G.P.5.2. zijn geen verdere maatregelen nodig.

Figuur 5: beslissingsboom voor verderr archeologisch vooronderzoek.²⁷

²⁷ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017a, fig.3.

3 Bijlagen

3.1 Lijst met figuren

Figuur 1: Plangebied op topografische kaart	2
Figuur 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB)	3
Figuur 3: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting op orthofoto	6
Figuur 4: Doorsnede van de toekomstige inplanting	8
Figuur 5: gekende verstoringen	9
Figuur 6: Bodemprofiel	14
Figuur 7: inplanting van de profielputten ten opzichte van geplande ingrepen.....	15
Figuur 8: projectgebied op de bodemkaart	16
Figuur 9: Plangebied op de Ferrariskaart	20
Figuur 10: Plangebied op de Vandermaelenkaart.....	22
Figuur 11: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen.....	24
Figuur 12: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart	26
Figuur 13: Synthesepan	29
Figuur 14: beslissingsboom voor verdere archeologisch vooronderzoek.	31

3.2 Lijst met tabellen

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.	25
---	----

3.3 Plannenlijst

Plannenlijst Zaventem Desmedtstraat	Projectcode bureauonderzoek 2017C155
Plannummer	Figuur 1
Type plan	Topografische kaart
Onderwerp plan	Plangebied op topografische kaart.
Aanmaakschaal	1:5000
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	10/04/2017
Plannummer	Figuur 2
Type plan	Kadasterkaart
Onderwerp plan	Plangebied op het GRB (kadasterkaart)
Aanmaakschaal	1:5000
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	10/04/2017
Plannummer	Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Plangebied en toekomstige inplanting op orthofoto
Aanmaakschaal	1:1000
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	10/04/2017
Plannummer	Figuur 35
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Plangebied gekende verstoringen op orthofoto
Aanmaakschaal	1:1000

Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	10/04/2017
Plannummer	Figuur 7
Type plan	Historische kaart
Onderwerp plan	Topografische kaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgeteld door Joseph de Ferraris
Aanmaakschaal	1:5000
Aanmaakwijze	Analoog
Aanmaakdatum	1771-1778
Datum	10/04/2017
Plannummer	Figuur 8
Type plan	Historische kaart
Onderwerp plan	Topografische kaart, opgesteld door Philippe Vandermaelen
Aanmaakschaal	1:5000
Aanmaakwijze	Analoog
Aanmaakdatum	1846-1854
Datum	10/04/2017
Plannummer	Figuur 9
Type plan	Historische kaart
Onderwerp plan	Atlas der Buurtwegen
Aanmaakschaal	1:5000
Aanmaakwijze	Analoog
Aanmaakdatum	1843-1845
Datum	10/04/2017
Plannummer	Figuur 10
Type plan	Centraal Archeologische Inventaris
Onderwerp plan	Plangebied op CAI-kaart
Aanmaakschaal	1:3500
Aanmaakwijze	Digitaal
Aanmaakperiode	2001-2017
Datum	10/04/2017
Plannummer	Figuur 11
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Syntheseplan
Aanmaakschaal	1:1000
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	10/04/2017

3.4 Bibliografie

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017. Geoportaal GGA. Available at: <https://geo.onroerenderfgoed.be>.
- AGIV, 2017a. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- AGIV, 2017b. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Digitaal Hoogte Model.
- AGIV, 2017d. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Grootschalig Referentiebestand (GRB).
- AGIV, 2017e. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Orthofotomozaïek, middenschallig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- BEYAERT, M. e.a., 2006. *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Brussel: Uitgeverij Lannoo.
- CAI, 2017. Centraal Archeologisch Inventaris. Available at: <http://cai.onroerenderfgoed.be/>.
- CARTESIUS, 2017. Cartesius. Available at: www.cartesius.be.
- DOV VLAANDEREN, 2017a. Databank Ondergrond Vlaanderen, Bodemkaart. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- DOV VLAANDEREN, 2017b. Databank Ondergrond Vlaanderen, Neogeen/paleogeen (Tertiair). Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- DOV VLAANDEREN, 2017c. Databank Ondergrond Vlaanderen, Quartair. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.
- GEOPUNT, 2017a. GEOPUNT VLAANDEREN: Atlas der Buurtwegen Vlaanderen (ca1840). Available at: <http://www.geopunt.be>.
- GEOPUNT, 2017b. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: <http://www.geopunt.be>.
- GEOPUNT, 2017c. GEOPUNT VLAANDEREN: Kaart Vandermaelen (1846-1854). Available at: <http://www.geopunt.be> [Geraadpleegd augustus 2, 2017].
- GEOPUNT, 2017d. GEOPUNT VLAANDEREN: Popp-kaart Vlaanderen (1842-1879). Available at: <http://www.geopunt.be>.
- GEOPUNT, 2017e. Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845). Available at: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20>.
- GEOPUNT, 2017f. Toelichting: Vandermaelen (1846-1854). Available at: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/93795cd6-66d3-4310-83b2-5443adfee403>.
- IOE, 2017. Inventaris Onroerend Erfgoed. Available at: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>.

- KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË, 2017. Toelichting: Ferraris (kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden). Available at: http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html.
- MATTHIJS, F.V., 2009. *Kaartblad 31-39 Brussel-Nijvel. Toelichting bij de geologische Kaart van België*, Brussel.
- YPERMAN, W. & SMEETS, M., 2013. *Archeo-rapport 167: Het archeologisch vooronderzoek aan de Diegemstraat te Zaventem*, Kessel-Lo.